

NORGES VASSDRAGS- OG ENERGIDIREKTORAT (NVE)
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO

Saksbehandler, innvalgstelefon

Irvin Kilde, 35 58 61 86

Høringsuttalelse - revisjon av konsesjonsvilkår for Hjartdølaautbyggingen - ny kunnskap om laksens oppvandring i vassdraget

Vi viser til deres høringsbrev av 1.8.2022, om vilkårsrevisjonen for Hjartdal-Tuddalvassdraget og forholdene knyttet til funn av laks ovenfor Omnesfossen.

Bakgrunn

I forbindelse med et fiskevandringssprosjekt i Skiensvassdraget, ble det i 2021 registrert laks ovenfor Omnesfossen som har vært ansett som naturlig vandringbarriere for laks i vassdraget. Dette var ikke kjent da NVE sendte sin innstilling revisjonssaken for Hjartdal-Tuddalvassdraget til OED, i brev av 22.02.2019.

Dette medførte at OED ba NVE om å vurdere behovet for ytterligere utredninger med hensyn på tilstedeværelse av laks i Hjartdøla. I brev av 21.02.2022 ba NVE regulanten Skagerak Kraft AS om å belyse forhold som knytter seg til Hjartdølas egnethet som oppvekstområde for laks, samt forholdet mellom stedegen elvemusling (med ørret som vertsfisk = «ørretmusling»), ørret og laks. Det ble også bedt om en redegjørelse for vannstandsvariasjonene i Hjartdøla som følge av Hjartdøla kraftverk og manøvreringen av Hjartsjå, og hvilke tiltak som kan gjennomføres for å redusere fare for stranding av fisk og elvemusling.

Skagerak Kraft besvarte henvendelsen i brev av 5.07.2022, vedlagt to Norconsult-rapporter og to egne rapporter. Disse rapportene danner grunnlaget for NVEs høringsbrev av 01.08.2022, hvor det skal tas stilling til om det er behov for å endre NVEs tilråding av 22.02.2019 til OED.

Statsforvalterens vurderinger

E-postadresse:

sfvtpost@statsforvalteren.no

Sikker melding:

www.statsforvalteren.no/melding

Postadresse:

Postboks 2076

3103 Tønsberg

Besøksadresse:

Grev Wedels gate 1,

3111 Tønsberg

Telefon: 33 37 10 00

www.statsforvalteren.no/vt

Org.nr. 974 762 501

Det har vært en etablert sannhet at Omnesfossen har vært definitivt vandringshinder for fisk i Heddøla, og anadrom strekning har vært definert som områdene nedstrøms fossen. Rundt år 1900 ble det utført sprengningsarbeider i Omnesfossen, for å lette tømmerfløtingen. Dette kan ha lettet forholdene for fiskevandring, men det var ikke laks i vassdraget i denne perioden på grunn av byggingen av damanlegg i Skien og Skotfoss (ca. 1870). Først i 1977 ble fisketrappa i Skotfoss god nok til at laksen igjen kunne benytte de øvre delene av vassdraget. Samtidig ble også tømmerfløtingen avviklet, og de opprinnelige trekonstruksjonene for ledning av tømmer har forfalt siden.

Uavhengig av hendelsesforløp og forklaring, er det nå registrert laks i Hjartdøla. En ungfiskundersøkelse utført våren 2022 av Universitetet i Sørøst-Norge (Jan Heggenes, unpubl.) viste tilstedeværelse av lakseyngel hele veien fra Omnesfossen til Hanfoss (delvis vandringshinder). Det ble ikke funnet lakseunger under en undesøkelse av påslag av elvemuslinglarver i 2014, og selv om dette ikke var fokuset den gang ville man anta at eventuelle funn av laks ville blitt oppdaget. Hjartdøla er dermed mest sannsynlig i en tidlig rekoloniseringsfase. Statsforvalteren i Vestfold og Telemark vil følge situasjonen fremover, og vurdere om Hjartdøla formelt skal kategoriseres som anadromt.

Hjartdøla har en svært god bestand av elvemusling, som benytter ørret som vertsfisk. Økende tilstedeværelse av laks vil kunne føre til økt konkurranse, og dermed også potensielt være negativt for elvemuslingen. Siden laksen nå har tatt i bruk Hjartdøla for egen maskin, blir det derfor trolig ikke aktuelt å stenge den ute fra denne strekningen med bakgrunn i hensynet til elvemusling. Likevel bør situasjonen følges tett ved bl.a. overvåking av elvemuslingbestanden, herunder rekruttering.

Laksebestanden i Skiensvassdraget er på en oppsving. Systematisk kultivering og utsetting av yngel begynte rundt 1980, og ble i 1997 formalisert gjennom pålegg fra daværende Direktoratet for Naturforvaltning gjennom vilkårene i de ulike vassdragskonsesjonene. I 2018 ble fisketrappa innerst i Møllefossen (Skien) modernisert, og sammen med den velfungerende Klosterfosstrappa anses oppgangen i Skien som god. Som et ledd i konsesjonssakene til Skotfoss og Møllefossen (Eidet), ble det etablert et stort fiskevandringsprosjekt i 2018. Dette har som formål fremskaffe vandringsdata ved hjelp av radiotelemetri for å styrke kunnskapsgrunnlaget i det videre arbeidet med å bedre vandringsforholdene. Ett av resultatene fra dette prosjektet er at den eksisterende Skotfosstrappa har blitt optimalisert, noe som har ført til en bedre funksjonalitet og bedre oppgang til Norsjø og videre. Nedvandringsløsningene er fremdeles utilfredsstillende, og dette er ett av hovedpunktene som prosjektet ser nærmere på i det videre.

Mange strekninger i oppstrøms gyte- og oppvekstelver (spesielt Bøelva og Heddøla) preges av tidligere tiltak for å lette tømmerfløtning (utretting, fjerning av storstein = monotont habitat). Ved hjelp av rettede habitattiltak i elvene vil produksjonen kunne økes på eksisterende strekninger. Dette er noe som vil kunne hjemles i konsesjonsvilkårene. Likevel, og selv med slike tiltak på plass, vil Hjartdøla kunne utgjøre et betydelig tilskudd til laksebestanden i vassdraget. Fra Omnesfossen til Hjartsjø er det 17 km gyte- og oppvekstområder, gitt at Hanfoss kan passeres. Hele denne strekningen er vurdert som godt egnet for laks (Jan Heggenes, unpubl.). Dessuten er luka ut fra Hjartsjø ikke vandringshindrende, noe som kan gi tilgang på ytterligere områder i tilløpselvene til Hjartsjø. Det er imidlertid tydelig at Omnesfossen fremdeles er vanskelig å forsere, og kanskje bare mulig på noen spesifikke vannføringer. Det er dermed usikkert hvor stor betydning Hjartdøla vil ha for laksen i det videre.

Vassdragets uregulerte egenskaper preges av raske vannføringsendringer, lav sommer- og vintervannføring, men med regelmessige flommer. Driften av Hjartdøla kraftverk har medført at flommenes hyppighet og størrelse er blitt redusert. Dessuten er det registrert episoder med utfall av minstevannføring ut av Hjartsjø, som har ført til tørrlegging av elveløpet.

Ett av de sentrale avbøtende tiltakene i vilkårsrevisjonen for Hjartdal-Tuddalvassdraget er pålegg om minstevannføring i Hjartdøla. Formålet er å sikre overlevelse av elvemusling og ørret (vertsisk), ved å sørge for tilstrekkelig vannføring i tørre perioder. I NVEs innstilling ble det anbefalt 1,0 m³/s sommer og 0,5 m³/s vinter ut fra Hjartsjø som ved hjelp restfelt tilsvarer hhv. 2,5 m³/s og 1,0 m³/s i Omnesfossen. Prinsipielt og i et føre-var-perspektiv, skulle vi sett at dette var satt noe høyere, spesielt sett i lys av at fastsatt minstevannføring for samme elvestrekning i Kgl. Res. av 12.2.2016 til bygging av Sauland kraftverk er på 3 m³/s (sommer) og 2 m³/s (vinter) ut av Hjartsjø. Det at det nå er laks på strekningen skulle tilsa en styrket sak for en noe høyere minstevannføring enn i NVEs innstilling. I tillegg til at økt vanddekt areal og volum vil kunne føre til bedre overlevelse i de mest sårbare periodene, vil dette også kunne føre til redusert overlapp i nisje- og konkurranseforhold mellom ørret (vertsisk for elvemusling) og laks.

De siste årene har det vært flere episoder med raske vannførings- og vannstandsendringer i Hjartdøla, knytta opp mot driften av Hjartdøla kraftverk sammen med regulering av lukeåpningen i Hjartsjø. Det er potensial for bedre koordinering mellom disse to, slik at vannføringsvariasjonene ut fra Hjartsjø blir mindre og overgangene mykere. Skagerak Kraft sikter mot å få optimalisert denne løsningen, og noe er allerede innført. Vi kjenner også til at Skagerak Kraft jobber med å få på plass flere vannføringsmålinger i elva, som et ledd i denne optimaliseringen.

Basert på batymetrisk modellering og hydrologisk analyse har Norconsult indentifisert tørrlagte arealer og tørrleggingshastigheter ved ulike vannføringsreduksjoner (Norconsult rapport «Vannstandsvariasjon og risiko for stranding»). Her er risikoen for stranding av fisk, elvemusling og andre ferskvannsorganismer vurdert, sammen med aktuelle tiltak for å minimere denne risikoen. Dagens kunnskap om miljøkonsekvenser av effektkjøring tilsier at gjennomsnittlig vannstandsreduksjon bør skje langsommere enn 10 cm/time for å unngå stranding av fisk og andre organismer. Dette medfører en anbefalt nedkjøringsrutine på (maks):

- 1-2 m³/s per time mellom 5 m³/s og 1 m³/s
- 3 m³/s per time mellom 10 m³/s og 5 m³/s
- 4-5 m³/s per time mellom 17 m³/s og 10 m³/s

Skagerak Kraft uttaler at de vil bruke disse føringene fra Norconsult til å videreutvikle manøvreringsrutinene for luka i Hjartsjø og produksjonstilpasning av Hjartdøla kraftverk. På linje med Norconsults rapport anbefaler også vi at denne rutinen følges opp og evalueres løpende, også for deler av vassdragsstrekningen som ikke ble kartlagt i denne undersøkelsen.

Med hilsen

Grethe Helgås (e.f.)
direktør

Irvin Kilde
seniorrådgiver

Dokumentet er elektronisk godkjent

Kopi til:
Miljødirektoratet

Postboks 5672 Torgarden

7485

TRONDHEIM